

SEBESTYÉN MIHÁLY

ADALÉK

A MIKHÁZI FERENCES KOLOSTOR 20. SZÁZADI TÖRTÉNETÉHEZ

Szokásos témáinktól eltérően ezúttal egy kisebb kirándulást teszünk térben a Maros megye területén található legjelentősebb ferences közösséghez, a mikházi kolostorba. Természetesen nem teljesen ismeretlen vidéken és történeti környezetben teszünk kísérletet egy gazdasági természetű, furcsa jogi ügylet valamelyes felderítésére, ugyanis hosszú éveken át, mikor a Teleki–Bolyai Könyvtár kötelékében dolgoztam, kezembe kerültek a mikházi kolostorból még a múlt század derekán áticipelt és szétszórt könyvtár darabjai, és azokat igyekeztem kiadáskatalógusba szedni.

Az adat szokásos napi sajtófigyelő, adatgyűjtő munkám közben bukkant fel és keltette fel az érdeklődésemet, ugyanis az ilyesfajta esemény, történés, perlekedés sokkal inkább jellemző a 16–17. századra, mint a modern korra, mint a 20. század első harmadára. Tény, hogy a kolostor a *Domus Historia* tanúsága szerint ebben az időben megélhetési nehézségekkel küzdött, azaz a kolostori közösség élelmiszerellátása egyáltalán nem volt folyamatosan biztosított. A kolostor birtokainak egy része a román föld-reform áldozatául esett, másfelől a korábbi jövedelmei – ugyancsak a *Domus Historia* panasz-kodik erről – erősen megcsappantak.

Ebben a helyzetben, amennyiben feltételezésünk helytálló, a kolostor főnökei arra gondoltak, hogy valamennyi jövedelmi forrást meg kell mozgatni, elő kell venni a régebbi iratokat (okmányok, szerződések, szegődmények), ame-

Nem tudjuk, mi történt a kolostor jövedelmeivel „a kis magyar világban”, az viszont tény, hogy az 1948-ban a szerzetesrendek feloszlatásával okafogyottá volt az egész ügy. Más örültek azontúl az idők malmai, másé volt a kommunista szombatok haszna, vámja.

lyek alapján jog szerint még járnának bevételek a ferences testvérek mikházi otthonának.

No, de lássuk a hírt. Az 1938-as *Reggeli Újság* vastag szalagcímben adja tudtunkra, hogy *Pernyertesek lettek a Ferencrendiek dézsmaperében, mely számukra egy megyebeli vámmalom szombati jövedelmét biztosítja* (Tg. Mures, június 25. – a *Reggeli Újság* munkatársától).

„Rendkívül érdekes úrbéri perben hozott szombaton végső fokon döntést a helyi Tábla. A per tárgya a megyétől pár év előtt elcsatolt Fântenele községbeni egykori grófi malomnak a calugăreni Szentferencrend kolostora számára járó vámrészesedése, melynek fizetését a malom új tulajdonosai megtagadták. Az Odorheiu megyei Fântenele községben a gróf Lázár család tulajdona volt évszázadok óta a szóbanforgó malom. A barátok és a Lázár család között egyezség állott fenn, amelynek értelmében a malom szombati vámja a kolostort illette. A vámszolgáltatásról évszázados okmányok tanúskodnak.

Az imperiumváltás során a gróf Lázár család a földreform következtében birtokainak csaknem egészét elvesztette. A család súlyos anyagi helyzetbe került és évek múlva kénytelen volt eladni a fântânelei malmot is. Wolf Viktor¹ és felesége, és Lőte Jenő úr,² miercurea-niraji és Lőte Lajos dr. helyi orvos voltak a vevők. Az adásvételi szerződést a szokásos formások között írták alá és az új vevők hamarosan birtokukba vették a malmot. Az adásvételi szerződés egyetlen pontja sem intézkedett az évszázadok óta kijáró vámszolgáltatásról, így az új tulajdonosok a vámjárulékot nem is fizették a kolostornak.

A páterek többször felszólították az új tulajdonosokat, hogy a századok óta érvényben levő úrbéri szolgáltatásnak tegyenek eleget, kérésüket mindanyiszor visszautasították. Erre a călgăreni barátok pert indítottak Wolf Viktor és felesége, valamint Lőte Lajos dr. és Lőte Jenő dr. ellen.

Első ízben az odorheii törvényszék foglalkozott az üggyel, amely a barátok javára döntött. Megállapította, hogy a vámszolgáltatás 30 évnél nagyobb időn át történt, így törvényes joggá vált. Kötelezte a bíróság az új tulajdonosokat, hogy a szombati vámot a jövőben is fizessék. Az elmaradt vámok fejében 70 785 lejt ítelt meg a barátok javára. Az ítélet ellen a tulajdonosok a Táblához fellebbeztek, amely tegnap tartott az ügyben tárgyalást. A törvényszék ítéletét helybenhagyta és megerősítette a szentferencrendi barátoknak a szombati napok vámbevételeit illető jogát. A tábla, mint utolsó fórum ítélkezett az ügyben, így döntése jogerős.”³

A kolozsvári *Ellenzék* valamivel rövidebben ugyanerről: *ELDÓLT A CALUGĂRENI SZENTFERENCRENDI SZERZETESEK ÉS A FĂNĂTANELEI MALOM BÉRLŐINEK PERE*

„A gróf Lázár-családnak Odorheii megyében évtizedekkel ezelőtt még nagy kiterjedésű birtoka volt, amelyet azonban a földireform alkalmával elvesztettek. 1925-ben eladásra került a Fântănele (Gyulakuta) községben levő malmuk. A család és a mureșmegyei Călugăreni községben levő szentferencrendi kolostor között évszázadokkal ezelőtt egyezség jött létre, amely szerint a malom mindem szombati vámja a szerzeteseket illeti. Az egyezségről azonban nem maradt fenn okmány, de a kolostor és a család iratárában levő okmányok szerint a vámszolgáltatás az évszázadok során folytonos volt. Miután az adásvételi szerződés, mely a Lázár-család és a Wolf Viktor, valamint Lőte Lajos és dr. Lőte Jenő

targu-muresi lakosok között jött létre, a vámszolgáltatásról nem intézkedett senki, az új tulajdonosok megtagadták azt. Az udvarhelyi törvényszék megállapította, hogy a vámszolgáltatás 30 évnél tovább volt szokásban, és törvényes jognak nyilvánította a kolostor követelését s kötelezte a tulajdonosokat 70 785 lej értékben a elmaradt vám megfizetésére. A tulajdonosok fellebbezését legutóbb a targumuresi Itélőtábla is visszautasította.”⁴

Végül a legteljesebb formában a *Brassó Lapokban*, az újság helyi tudósítója, az író Kovács György tette közzé a per kimenetelét. Bevallom ez volt az első híradás, amelybe beleütköztem, ez keltette fel a kíváncsiságomat:

A mikházi ferencrendieknek továbbra is jár a gyalakutai malom minden szombati vámbevételre.

A tulajdonosváltás sem tudta megtörni az okmányilag bizonyíthatatlan évszázados szokásjogot (Tg.-Mures–M.-Vásárhely, június 27).

„Csirájában több mint évszázados keletű az a per, amely a gyalakutai (Udvarhely megye) malom körül keletkezett a mikházi Ferenc-rendiek és a malom tulajdonosai között. A malom régebben a Lázár grófi család tulajdona volt s a grófok olyan megállapodást kötöttek századokkal ezelőtt a mikházi szerzetesrenddel, hogy egyházi dézsma fejében nekik adják minden szombaton a malom munkája után járó vámot. *Hogy ezt a megállapodást a szerzetesrend és a grófi család hajdani tagjai mikor kötötték, ma már meg sem lehet állapítani, a bíróság előtt szerepelt okmányok tanúskodása szerint azonban kétségtelen, hogy már 1833 előtt megvolt ez a »szerződés« és annak a grófok mindig eleget is tettek.* [Kiemelés tőlünk S. M.]

Az utóbbi száz esztendő alatt aztán a Lázár-örökösök többször kísérletet tettek, hogy a szerzetesek szombati vámjogát megszüntessék. Ez azonban sohasem sikerült. A marosvásárhelyi Itélőtábla irattárában fekszik Jánosi Kazimir házfőnöknek egy levele, amit 1833-ban írt az egyik Lázár grófhoz, afelől panaszkodva, hogy a rend nem kapja pontosan a malomtól neki járó szombati váموkat. Az egykori iratok szerint nem egyszer fordult elő ez a panasz, amelynek azonban vagy a tulajdonos grófok, vagy az illetékes bíróságok mindig érvényt szereztek. A főhatalom-változás és a földreform után a grófi család eladta a sok évszázados gyalakutai malmot is, amit 1925-ben vásárolt meg Wolf Viktor és felesége, valamint dr. Lőte Lajos és dr. Lőte Jenő marosvásárhelyi lakosok. A malom megvételéről szóló szerződésben nem szerepelt a szerzetesrendnek járó 'dézsma', ezt a jogukat a ferenc-rendiek nem is tudták, okmányszerűen igazolni. Mivel az új malomtulajdonosoknak ilyenformán nincs szerződéses kapcsolatuk a mikházi szerzetesrenddel, megtagadták a szombatonkénti vám fizetését. A ferenc-rendiek erre perrel feleltek. A székelyudvarhelyi törvényszék kimondotta, hogy a malom új tulajdonosai is kötelesek átengedni a szombati vámot a rendnek, mert ez a szokásjoggá változott. A törvényszék kötelezte az új tulajdonosokat, hogy a malomra a telekkönyvben vezessék rá a szolgalmi jogot és, hogy a tulajdonosok az eddig elmaradt 'dézsma' fejében fizessenek a barátoknak 70 ezer 875 lej kártérítést. Wolfék a törvényszék döntését megfellebbezték, arra az álláspontra helyezkedve, hogy a be nem kebelezett szolgalmi jog a tulajdonoscserével megszűnt. A marosvásárhelyi tábla bírái között az első tárgyalás alkalmával véleménykülönbség támadt, míg most ötös tanács erősítette meg a törvényszéki ítéletet, biztosítva ezzel a mikházi barátoknak járó szombati vámot mindaddig, míg a malom létezik.”⁵

Ezek után az ember azt várná, hogy a per szerencsés kimenetele megjelenik a *Domus Historiában*⁶ is, mely elvben minden jeletős eseményt, ami a kolostor életében bekövetkezett, feljegyzi, regisztrálja. Am csalódnunk kellett. Egyetlen sort sem találni az 1938-es esztendő feljegyzései között, sőt tekintve, hogy a per régebbi keletű, sem az előző, sem a következő esztendő(k)ben nincs nyoma az örvendetes eseménynek.

A szokásjogra hivatkozás a per során valószínűleg azoknak a privilégiumoknak és királyi rendeletekre alapozott, amelyek általánosan Mária Terézia idejében nyertek megerősítést. Ugyanis „Mária Terézia királynő 1743. márc. 8-án elrendelte, hogy a ferencesek a mikházi zárdába, templomába, telkeire és összes járulékaiba és hozzátartozékaiba, melyeknek már régen is békés birtokában voltak, bevezetessenek és beiktattassanak. Ezen rendeletének végrehajtására nézve ugyancsak 1743. márc. 8-án állami parancsot adott ki. Az átadás, illetve az újból való beiktatás a Mikházáról, Deményházáról és Kendőből meghívott tanúk előtt *nullo Contradictore comparente* 1743. dec. 29-én megtörtént. Az egyházi megerősítést br. Klobusitzky Ferenc erdélyi püspök adta meg 1743. aug. 7-én.”⁷ Ennek alapján minden jövődöbeli úrbéri juttatás is örökre a kolostort illeti.

Ha kísérletet tennénk annak meghatározására, mikor történhetett a dézsma felajánlása, akkor először Lázár István Csík- Gyergyó- és Kászonszék főkirálybí-rájára gondolnánk, aki megalapítja szárhegyi kolostort (1665. jan. 5.), melynek védelmét és ellátmányát örökre biztosítja.⁸ Ugyanilyen nagylelkűség feltételezhető róla Mikháza esetében is, nem bánt mostohán ezekkel a ferences barátokkal sem. Am mégsem tűnik elég valószínűnek, és nincs is okmányi megalapozottsága.

Tény, hogy a Lázár család katolikus ága a 18–19. század során mindvégig kapcsolatban maradt a zárdával. A Lázár családnál lelkészkedett mikházi ferences szerzetest említenek gr. Lázár Ádám udvaránál 1750 és 1762 között. Gr. IX. Lázár János és örököseinél Gyulakután 1778-tól-1809-ig⁹. Mikházára temetkezett gr. Lázár József 1841-ben.¹⁰

A per során – mint láttuk – nem került elő semmiféle levéltárból, forrásból a gyulakúti malom szombati vámjának elajándékozásáról szóló konkrét dokumentum. Valószínűleg szóbeli felajánló gesztus volt, amit ifj. Lázár János Gyulakuta földesura és neje Kornis Anna grófnő esküvője alkalmával tett, mikor Lázár János visszatért a katolikus vallásra 1776. XI. 18-án Bécsben, és azt az átkot szóró kőtáblát, melyet őse IV. János tett azokra, kik más vallásra térnek át, a gyulakuti református templom faláról levétette és összetörette. (Elhunyt 1800-ban, Szászsebesen nyugszik.)¹¹ Amíg ő, illetve utóda, Lázár József életben voltak, a nemes család nagyból-egészeiben teljesítette fogadalmát a kolostor felé.

György József ismert rendtörténeti munkájában a Lázár család 23 tagját sorolja fel, akik a Ferenc-rendeikkel közvetlen kapcsolatba állottak. Köztük a már említett Gr. ifj. IX. Lázár János, táblai ülnök volt az, aki Gyulakután káplánságot is alapított udvarában.¹² Véleményünk szerint tehát ő lehetett az, aki az ottani malom szombati vámját Mikházának rendelte, s azt több mint harminc évig, rendszertelen időközöként – mint a panaszokból kiderül – megkapta a címzett.

Feltevésünkben megerősített gróf Lázár Miklós családtörténeti munkája, a *Gróf Lázár család*. (Kolozsvár, 1858.), amelyben IX. János, aki katolizált, utóda-it, három fiát szintén Mikházán temették el. István fiáról (†1831) a kortársak megjegyezték, hogy Gyulakután lakott, különöc furcsa ember volt. Lázár József,

az utolsó a gyulakuti ágából, 1841-ban halt meg, szintén Mikházán történt temetése. Róla meg egyenesen, mint elmegyengéről emlékezik meg a kortárs Kóvári László. Halálát követően özvegye még 1849-ig élt. A férfitudó nélkül kihalt a család ezen ágának öröksége megosztott a rokon családok között. A gyulakuti birtokot leányágon öröklik tovább az iktári Bethlenek és Kordák, akik közül nem egy református vallású volt, s nem érezte kötelességének a szombati vám továbbfizetését a a mikházi ferencesek javára.¹³

Visszatérve a 20. században, a dézsmaper vesztesei nem sokáig „élvezhették” a szombati malomvám nélkülözését, ui. az 1940 szeptemberével bevonuló magyar hadsereggel egyszerre megérkeztek a magyarországi zsidótörvények is, amelyek 1942-ben a Kállay kormány idején megfosztották őket mezőgazdasági ingatlanjaiktól.

Nem tudjuk, mi történt a kolostor jövedelmeivel „a kis magyar világban”, az viszont tény, hogy az 1948-ban a szerzetesrendek feloszlatásával okafogyottá volt az egész ügy.

Mást öröltek azontúl az idők malmai, másé volt a kommunista szombatok haszna, vámja.

■ JEGYZETEK

1. Wolff Viktor (Győző), mérnök, az imperiumváltás után rövid ideig a helyi érdekű vasút főmérnöke, cionista.
2. Lőte Jenő-Lázár, nyárádszeredai ügyvéd
3. Reggeli Újság 1938. 8.évf. 141. sz. június 26. 3.
4. Ellenzék (Kolozsvár) 1938. 59. évf. 143. sz. június 29. 3.
5. Brassói Lapok 1938. 44. évf. 144. sz. június 29. 4.
6. Köszönet Kovács-Bányai Rékának, aki önzetlenül rendelkezésemre bocsátotta a *Domus Historiát*.
7. https://mandadb.hu/dokumentum/1226187/Gyorgy_Jozsef_A_ferencrendiek_mukodese_Erdelyben.pdf (Letöltés 2024.11.23.) – 283.
8. Uo. 705–706. György József Miklóst említ az 1841 esztendőnél, de Lázár Miklós családtörténete alapján József helyesbítettük. Lásd 13. sz. lábjegyzetünk forrását.
9. Uo.288., 402.
10. Uo. 292.
11. Uo. 460.
12. Uo. 460.
13. Lázár Miklós: *A gróf Lázár család*. Kolozsvár 1858. 89., 104–107. <http://real-eod.mtak.hu/5548/1/000909582.pdf> (letöltés 2023. 11. 23.)